

Лекція № 3

Диференціація навчання як інноваційна умова розвитку обдарованості дитини

Мета: дати поняття студентам про особливості диференціації навчання як інноваційної умови розвитку обдарованості дитини. Забезпечити засвоєння та розуміння доцільності використання різних стратегій в роботі з обдарованими дітьми. Розвивати аналітичне мислення та рефлексію у здобувачів фахової передвищої освіти. Виховувати професійну культуру студентів, бажання виховувати в собі особистісні та педагогічні якості, які необхідні в роботі з обдарованими дітьми.

Мотивація мети: знайомство з особливостями диференційованого навчання сприяє формуванню розуміння доцільності використання різних стратегій в роботі з обдарованості дітей.

План

1. Диференційоване навчання обдарованих дітей.
2. Стратегії навчання обдарованих дітей.
3. Дидактичні підходи до навчання обдарованих дітей.
4. Особистісні якості вчителя для роботи з обдарованими дітьми.
5. Менторство як форма педагогічної діяльності вчителя з обдарованою дитиною.

Література

1. Лейтес М.С. Способности и одаренность в детском саду. –К., 1984.
2. Под ред. Лейтиса М.С. Психология одаренности детей и подростков. – К.: Academia. 1996.
3. Матюшин А.М., Яковлев Е.Л. Учитель для одаренных. –К., 1991.
4. Чудновский В.Э., Юркевич В.С. Одаренность, дар или испытание. –М.: Знание, 1990.
5. Юнг К.Г. Конфликты детской души. –К.: Канон, 1995.

Ключові слова: диференційоване навчання, стратегії навчання, дидактичні підходи, менторство.

Засоби навчання: презентація, інтерактивна дошка Padlet.

Домашнє завдання:

- опрацювати лекцію 3;
- підготуватися до практичного заняття № 3 (див. Інструкцію до практичного заняття № 3);
- пройти тест 3 «Диференціація навчання як інноваційна умова розвитку обдарованості дитини» в Moodle.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Як визначає обдарованість Дж. Рензулі?

2. Назвіть ключові принципи диференціації навчальних завдань.
3. Назвіть відмінності між навчальною програмою для обдарованих дітей та базової навчальної програми.
4. Які існують стратегії навчання обдарованих дітей?
5. Назвіть організаційні форми навчання обдарованих дітей.
6. Назвіть варіанти індивідуалізації навчання.
7. Охарактеризуйте дидактичні підходи до навчання обдарованих дітей.
8. Які особистісні якості вчителя для роботи з обдарованими дітьми?
9. Що таке менторство?

На сучасному етапі розвитку науки «обдарованість» американськими дослідниками розуміється як потенціал досягнення на високому рівні по відношенню до інших особистостей такого ж віку навчання і соціального оточення. Обдарованими і талановитими називають тих, які за оцінкою досвідчених спеціалістів, з умовою видатних здібностей, демонструють високі досягнення.

В американській педагогіці виділяється такий вид обдарованості як *творча* (або творче продуктивне мислення). Дж. Мензулі, Дж. Гілфорд та ін. вважають, що творчість (креативність) є важливим елементом всіх видів обдарованості і їх можна представити окремо від творчого компонента. Американський психолог

Дж. Рензулі передбачив таке визначення обдарованості: «обдарованість – результат поєднання трьох характеристик:

- 1) **інтелектуальні здібності**, що перевищують середній рівень;
- 2) **творчий підхід**;
- 3) **настирливість**».

А. Шведел і Р. Стернберг розуміють обдарованість як «... якість, що виникає, як правило, поступово в контексті «людини-середовище».

1. Диференційоване навчання обдарованих дітей

У системі середньої освіти США диференційоване навчання справедливо вважається однією з оптимальних умов навчання обдарованих дітей. Ключовими принципами диференціації навчальних завдань, що враховують пізнавальні потреби академічно просунутих учнів є диференціювання, що засновано на навчальному стилі або стилі «навченості», «диференціювання на зацікавленості», «диференціювання на готовності учнів».

Навчальна програма для обдарованих дітей у США розробляється спеціальним комітетом при навчальному закладі. Ця програма відрізняється від базової навчальної програми. Вона має свою модифікацію у:

- *змісті* (стиснення навчального матеріалу; введення у програму тем і проблем, що потребують міждисциплінарного підходу);

- *процесі* (групова робота, прискорення темпу навчання, самоуправління і самоосвіта)
- *середовища навчання* (можливість вибору навчальної діяльності, відмова від обмежень під час занять, розвиток творчих здібностей, розвиток незалежного мислення, сприяння до науково-дослідного процесу).

2. Стратегії навчання обдарованих дітей

Оцінюючи ефективність навчальної програми з обдарованими дітьми американські вчені звертають увагу на наявність наступних **стратегій навчання**:

- прискорене формування базових навичок через реорганізацію основної навчальної програми з більш високим рівнем знань і розвитку обдарованих дітей (**«прискорення»**);
- долучення учнів до активної навчальної діяльності з розробки і вирішення проблеми у науково-дослідницькій роботі (**«збагачення»**);
- забезпечення учнів можливістю налагоджувати всередині запропонованої системи знань, через посередництво концентрації на ключових питаннях, ідеях і темах (**«міждисциплінарне навчання»**).

Що ж вбачається під поняттям «збагачення»? Дж. Рензулі передбачає **знайомство учнів з різними областями і предметами вивчення, що можуть їх зацікавити**. В результаті розширюється коло інтересів, у дитини формується уявлення про те, що він хотів би більш глибоко вивчати. Це **перший** вид «збагачення».

Другий – передбачає орієнтацію на спеціальний розвиток мислення дитини, що супроводжується заняттями з тренування спостережливості, здібності оцінювати, порівнювати, будувати гіпотези, аналізувати, синтезувати, класифікувати, виконувати інші мисленнєві операції, що слугують основою переходу до складних пізнавальних інтересів.

Третій – орієнтує на самостійність науково-дослідницької діяльності і вирішення творчих задач, індивідуально або в малих групах. Отже, здійснюється процес долучення до творчої, дослідницької діяльності.

Але навчати ми зможемо, а от як виявити обдарованих дітей? Ті ж американські вчені використовують **комплексний підхід (як загальної інтелектуальної і творчої обдарованості, так і спеціальної)** до вирішення цього питання. А саме, вони виявляють здібності дитини на основі тестування, що здійснюється з самого раннього віку. Метою пошуку обдарованих дітей є досягнення оптимальної відповідності конкретній навчальній програмі потребам певної групи людей.

При виявленні обдарованих дітей, незалежно від застосованого підходу використовуються такі методи:

- стандартизовані методи вимірювання інтелекту;
- стандартизовані тести досягнень;
- стандартизовані тести на перцептивно-руховий розвиток;
- стандартизовані тести оцінки соціального розвитку.

У цьому випадку важливим елементом вияву обдарованості є шкали оцінок і контрольних записів спостережень. Але спостереження має здійснювати лише досвідчений вчитель, в іншому випадку ми не отримаємо достовірних результатів.

У відборі організаційних форм навчання обдарованих дітей у США існує декілька спрямувань:

- навчання обдарованих дітей відбувається в рамках традиційного класу, але за індивідуальними програмами;
- створення для обдарованих дітей спеціальні класи у структурі звичайної школи;
- організація спеціальних шкіл.

Індивідуалізація навчання у сполучених штатах Америки розглядається як стратегія навчання. На думку американського вченого Н.Ж. Гронлунда це проявляється у таких варіантах:

- 1) від мінімальної модифікації в груповому навчанні до повного незалежного навчання;
- 2) варіювання темпу, цілей, методів навчання, навчального матеріалу, що потребує рівня успішності;
- 3) використання індивідуалізації навчання за всіма навчальними предметами.

До цього додається ще так звана адміністративна стратегія – формування різних груп на основі загальних ознак учнів.

Індивідуалізація створює умови для розвитку інтересів і спеціальних здібностей дитини.

Основними напрямками диференціації навчання у США є:

- за рівнем навчальної успішності;
- за загальними здібностями;
- профільна диференціація талановитих дітей.

Вивчаючи досвід роботи американських педагогів з обдарованими дітьми хочеться звернути увагу громадськості України на загальні особливості обдарованості дитини.

При достатній увазі до проявів інтелекту і пізнавальним потребам дитини, можна виявити дітей з оригінальними розумовими здібностями. Як же їх потім навчати? Адже кожна дитини не схожа одна на одну як за діапазоном і особливостям здібностей, так і за особистісними характеристиками. **За гнучкою програмою** визнаються ці відмінності

розвитку умінь та навичок. Але діти з високими розумовими можливостями володіють деякими загальними особливостями, які необхідно враховувати у складанні для них програм. До таких **загальних особливостей** можемо віднести такі:

- Здібність швидко схоплювати смисл принципів, понять, положень. Ця особливість потребує широти тем, матеріалу для узагальнень. Цю можливість **надає міждисциплінарний підхід**.

- Потреба зосередитись на зацікавленій стороні проблеми і настирливість опанувати нею. Ця потреба задовольняється при традиційному навчанні. Дитині необхідно дати можливість реалізуватись у спеціальних програмах **через самостійну роботу, розвиток необхідних пізнавальних умінь**.

- Здібність бачити, міркувати і висувати пояснення. Спеціальні навчальні програми підвищують пізнавальні процеси на якісно новий рівень і позбавляє від повторень очевидного.

- Неспокій, стурбованість у несхожості з однолітками. Включення у навчальну програму компонента, що дає можливість дитині краще зрозуміти себе, інших, навчитись виражати себе і свої переживання, що веде до прийняття себе та інших.

Розглядаючи прискорене навчання обдарованих дітей необхідно звернути увагу на критерії для цього виду. Основними вимогами при включенні учнів у навчальні програми:

- учні повинні бути зацікавлені у прискореному навчанні, саме у тій сфері де має підвищені здібності та інтерес;
- діти повинні бути готові в соціально-емоційному плані;
- необхідна згода самих дітей, їх батьків тощо.

Форми прискорення. Їх існує декілька, наприклад, такі:

- ранній вступ на навчання;
- прискорення у звичайному класі;
- заняття в іншому класі;
- перестрибування через клас;
- профільні класи;
- радикальне прискорення (можливість навчатись за універсальними програмами).

Збагачення, як ми розповіли вище, завжди стоїть поряд з прискоренням. Збагачення з'явилося як альтернатива прискоренню. У вчених існує думка, що збагачення без установки на прискорення не дає дитині можливість зростати емоційно у середовищі одноліток, одночасно розвиваючи власні інтелектуальні здібності на відповідному рівні.

Розрізняють збагачення горизонтальне і вертикальне. Вертикальне збагачення передбачає більш швидке просунення до вищих пізнавальних

рівнів у вибраній галузі, **горизонтальне** – спрямовано на розширення галузі знань. Обдарована дитина не рухається швидше, а отримує додаткові знання поряд з традиційними, самостійно опановує знаннями.

Збагачення включає кілька напрямів: *розширення світогляду, самопізнання і розвиток інструментарію отримання знань.*

3. Дидактичні підходи до навчання обдарованих дітей

Теоретичні і практичні здобутки сучасної науки добре співпрацюють з потребами і особливостями обдарованих і талановитих людей. В.В. Давидов назвав ці ідеї збільшення одиниць змісту за рахунок змістового збагачення, А.М. Матюшкін та ін. назвали – **проблемним навчанням**, В.Ф. Шаталов – **опорні схеми і сигнали**. До цього ряду можна додати ще й такі як **нетрадиційні технології – мозковий штурм, в усіх його варіантах, синектика, спрямовані на розвиток особистісних характеристик творців, а також вправи на релаксацію, медитацію, візуалізацію тощо.**

Особливе місце при навчанні обдарованих дітей повинні займати *корегуючі, розвиваючі та інтегративні програми.*

Корегуючі програми створюються для тих обдарованих дітей, які відчувають емоційні або поведінкові труднощі.

Розвивальні – для покращення стану емоційної сфери, інтегровані – поєднують пізнавальні, емоційні компоненти.

4. Особистісні якості вчителя для роботи з обдарованими дітьми

Які б умови для навчання обдарованих дітей ми не створили, результат буде залежати від особистості яка вчить обдаровану дитину тобто від вчителя. Обдаровані діти відрізняються одна від одної ступенем обдарованості, пізнавальним стилем і сферами інтересів, тому програми для них повинні бути індивідуальними. Прагнення до вдосконалення, нахили до самостійності і поглибленої роботи для цих дітей визначають вимоги до психологічної атмосфери занять і методів навчання.

Дуже важливо мати вчителя який зможе виявити обдарованість, буде небайдужим до його нестандартного мислення, високоінтелектуального розвитку.

Учитель який має працювати з дітьми повинен бути зразком педагогічної доброчинності. Вчитель, який працює з обдарованими дітьми в очах батьків і дітей стає, зразком зразків. Він повинен мати систему поглядів і переконань, в яких велику перевагу мають: уявлення про самого себе та інших; цілі і задачі своєї діяльності; міжособистісні стосунки, що несуть підтримку, недирективність, самостійність, вміння вирішувати проблеми, творчість, відповідальність, компетентність, позитивні емоції, любов до оточуючих, прояв співчуття, підтримку, повагу, бережливість тощо.

Учитель який працює з обдарованими дітьми під час професійної діяльності має відповідати таким характеристикам:

- розробляти гнучкі індивідуальні програми;
- створювати теплу емоційно безпечну атмосферу;
- надавати учням обернений зв'язок;
- стимулювати творчість;
- формувати позитивну самооцінку учня;
- поважати цінності;
- стимулювати розвиток творчих розумових процесів вищого рівня;
- виявляти повагу до індивідуальності учня.

Технологія навчального процесу учителя, який працює з обдарованими дітьми відрізняється від традиційного. Вона мусить бути побудована на відкритих питаннях як: «якщо ...?», «що ти маєш на увазі ...?», «вона права, але як це вплине на ...?», тощо тобто вся діяльність повинна пронизуватися проблемою яку необхідно вирішити.

5. Менторство як форма педагогічної діяльності вчителя з обдарованою дитиною

Педагогічна діяльність вчителя який працює з обдарованою дитиною може мати **форму таку як менторство.**

Це поняття у нашій країні мало відоме. Означає - *індивідуальний керівник, який піклується про розвиток спеціальних здібностей, загальним культурним рівнем обдарованої дитини.*

Менторство здійснюється у декількох видах. Ментори можуть залучатися до роботи з групою обдарованих дітей для розширення їх знань у світі професії, спеціальності і діяльності. Класичний вид менторства пов'язаний з історичним розумінням цього поняття – *наставник, той ким учень захоплюється, на кого хоче бути схожий, хто здійснює вплив на його життя.* Важливою особливістю менторства є можливість подолати розрив між класною кімнатою і оточуючим світом, прийняти участь у реальному житті не дочекаючись закінчення школи.

Висновок

Таким чином, створивши відповідні умови і середовище (використовуючи вітчизняний і зарубіжний досвід), ми зможемо виховувати дитину, яка стане українською елітою, розкривати її творчі здібності, обдарованість, геніальність.